

Yeni Sağ Anlayışın Ekonomi Paradigmasına Etkisi: 24 Ocak Kararları Örneği*

The Effect of the New Right Understanding on the Economic Paradigm: The Example of January 24 Decisions*

Fatma Taşdemir¹

Öz

II. Dünya Savaşı'nın ardından, dünya devletleri tarafından kabul gören "refah devleti" anlayışı toplumsal krizlere çözüm olma gücünü yitirmiş, tüm dünyada ekonomi başta olmak üzere her alanda sorunlar görülmeye başlanmıştır. 1970'li yıllarda baş gösteren global ekonomik kriz, ekonomide yön değişimine neden olmuştur. Bu çerçevede ekonomi anlayışında değişikliğe gidilmiş, sosyal devlet anlayışından liberal piyasa ekonomisine geçiş yaşanmıştır. Bunun sonucunda devlet yeniden tanımlanmış gelişmiş ülkeler reform adı altında birçok düzenleme yapmıştır. Bu düzenlemelerden biri de "yeni sağ devlet" anlayışıdır. Türkiye'de ise Özal, Amerika ve İngiltere'nin başını çektiği gelişmekte olan ülkeleri de etkileyen bu yeni dünya düzeninin başka bir deyişle yeni sağ anlayışın Türkiye'deki temsilcisi olmuştur. İktisadi liberalizm ve siyasi liberalizmin paradigmaları doğrultusunda yönetim anlayışını şekillendiren Özal 1980 dönemine damgasını vurmuş bir figürdür. Bu makalede siyasi pragmatizmini liberal ve muhafazakâr motiflerle süsleyen Turgut Özal'ın yeni sağ siyaset anlayışıyla birlikte oluşan reformist/popülist politik çizgisi 24 Ocak 1980 kararları bağlamında incelenecektir. Özal'ın, ekonomide neo-liberalizmin hararetli bir savunucusu olması statükocu çizgiyi güvenlik, diplomatik ilişkiler ve sosyal konular gibi alanlarda takip etmesi onu vizyoner bir siyasetçi olarak görmemizi sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Thatcher, Turgut Özal, Yeni sağ, 24 Ocak kararları.

Abstract

After World War II, the understanding of the "welfare state", which was accepted by the states of the world, lost its power to be a solution to social crises, and problems began to be seen in every field, especially in the economy. The global economic crisis that broke out in the 1970s caused a change in direction in the economy. In this context, a change has been made in the understanding of the economy, and there has been a transition from the social state understanding to the liberal market economy. As a result of liberalization in the economy, the state has been redefined and developed countries have made many arrangements under the name of reform. One of these arrangements is the understanding of the "new right state". Özal has become the representative of this new world order, in other words, the new right-wing understanding in Turkey, which also affects the developing countries led by the United States and Britain. In this sense, the 80's period and its aftermath deserve to be evaluated in various dimensions. Özal, who shaped the understanding of management in line with the paradigms of economic liberalism and political liberalism, is a figure who left his mark on the 1980 period. In this article, Turgut Özal's reformist/populist political line, which was formed with his new right-wing political understanding, which embellished his political pragmatism with liberal and conservative motives, will be examined in the context of the decisions of January 24, 1980. Özal's ardent advocate of neo-liberalism in the economy and his pursuit of the statist line in areas such as security, diplomatic relations and social issues will enable us to see him as a visionary politician.

Keywords: Thatcher, Turgut Özal, New right, 24 January decisions.

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur. / In this article, the principles of scientific research and publication ethics were followed.

¹ Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Türkiye, fatmatasdemir04@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8963-0735> (Sorumlu Yazar / Corresponding Author).

Geliş Tarihi/ Submitted Date: 30.10.2024

Revize Tarihi/ Revised Date: 11.01.2025

Kabul Tarihi/ Accepted Date: 20.01.2025

Online Yayın Tarihi/ Published Online Date: 30.06.2025

Atf-Citation (APA 7 Style): Taşdemir, F. (2025). Yeni Sağ Anlayışın Ekonomi Paradigmasına Etkisi: 24 Ocak Kararları Örneği. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 26-44. <https://doi.org/10.47130/bitlissos.1576178>

Giriş

Birincil görevi adaleti ve güvenliği sağlamakla görevli olan devletin faaliyet alanı 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra genişlemiştir. Bu çerçevede vatandaşın müreffeh bir hayat sürmesi için daha fazla yetkiyle donatılması gerektiğine inanılan bir devlet anlayışı kabul görmüştür. Bu anlamda refah devleti anlayışı (Keynesyen teori) piyasaya yön veren güçlerin etki alanını azaltan denetleyici, düzenleyici ve müdahaleci bir anlayışı temsil etmektedir. 1929 yılında başlayarak tüm dünyayı etkisi altına alan “Büyük Buhran” devlet kavramının önemini ortaya koymuş, yapılan müdahaleler sonucunda pek çok devlet 1960’ların sonuna kadar ekonomik ve sosyal refah içerisinde varlıklarını sürdürmüştür. Fakat 1970’li yıllardan itibaren Keynesyen devlet teorisi toplumsal sorunlara çözüm olamamakla eleştirilmiştir. O dönemde ekonomi piyasalarında yaşanan sarsıntılar gündelik yaşamın durağanlaşmasına neden olmuştur. Özellikle Amerika ve İngiltere’de iktidara gelen partiler toplumsal yapıyı liberal tezler ışığında yeniden şekillendirmiştir. Propaganda gücünün de etkisiyle neo-liberalizm hegemonik bir hale bürünmüş, kriz ortamından çıkış için tek yolun yeni sağ devlet anlayışı olduğu pek çok ülke tarafından kabul görmüş ve uygulanmıştır. Neo-liberalizm olarak da adlandırabilecek olan bu anlayışı ortaya çıkaran nedenlerden birisi 1973’te yaşanan petrol krizi sonucu ülkelerin stagflasyon olgusunu aşmak için yeni arayışlara yönelmesi diğeri ise muhafazakâr düşüncüyü benimseyen partilerin iktidara gelmesiyle liberal uygulamalara ağırlık vermeleri gelmektedir (Akşit, 1994: 36). 80 sonrasında “büyük değişim” olarak lanse edilen ve kötü giden ekonomiyi iyileştirmek iddiasıyla ortaya atılan bu uygulamaların temelinde kapitalizmin üçüncü krizinin etkileri yer almaktadır. 80’li yıllarda farklı çalkantılar ve krizler görülse de kapitalizm aldığı her hasardan kendisini yenileyerek çıkmıştır. Kapitalizmin kendi içinde yaşamış olduğu bu kriz, piyasa serbestisine olan ilgiyi arttırmıştır. Artan bu ilgiyle birlikte dünya iktisadî tarihi açısından 1980’li yıllar piyasaların çok fazla gelişme imkânı bulduğu kritik yıllar olarak ele alınmıştır. Bu tarihten itibaren devlet mekanizmasının piyasada etkin olmaması, bu bağlamda piyasanın önündeki tüm engellerin kaldırılması gerektiği düşüncesi genel kabul görmeye başlamıştır.

Yeni sağ düşüncüyü yaratan tarihsel dinamiklere bakıldığında bu dinamikler üç başlık altında incelenebilir: Birinci neden bu “zorunlu değişim” arzusunun Soğuk Savaş dönemine denk gelmesidir. Kapitalist blok ile komünist blok arasındaki çatışmanın sonucunda anti-sosyalist tavır piyasa anlayışının meşruiyetini tahkim etmiştir. Sosyalist ülkelerde devlet himayesinde şekillenen ekonomi politikalarının yaratmış olduğu sorunlar da baş göstermeye başlayınca piyasa ekonomisi daha cazip bir seçenek olarak görülmeye başlanmıştır. İkinci neden, M. Friedman, Ayn Rand ve F. Hayek gibi “kamusal şahsiyetlerin” öncülük ettiği ve düşünce kuruluşlarının da örgütlü destek vererek yaydığı yeni sağ devlet anlayışı 1960-1980 dönemlerine damga vuran düşünce olmuştur. Üçüncü olarak bu düşüncelerin politik taban bularak iktidara taşınmaları neo-liberalizmin merkezileşmesine imkân tanımıştır. İngiltere’de Thatcher, Amerika’da Reagan’ın iktidar koltuğuna oturmalarıyla birlikte devlet “sınırlandırılmış devlet” konumuna indirgenmiştir. General Agreement on Tariffs and Trade (GATT), Dünya Bankası ve IMF gibi kuruluşlar çevre ülkelerin de bu modeli uygulaması yönünde teşvikler ve yaptırımlar uygulayarak “yeni sağ” devlet anlayışının kitleselleşmesini kolaylaştırmışlardır.

Kökleri 19. Yüzyıl liberalizmine dayanan yeni sağ devlet anlayışı neo-liberalizm ve neo-muhafazakârlığın senteziyle ortaya çıkan 80 dönemi ve sonrasına egemen olan ideolojidir (Dursun, 2001: 89). Bu anlayışla birlikte devlet müdahalesinin minimize edilmek istendiği, serbest piyasanın ve özelleştirmenin teşvik edilmesi gerektiğini savunan liberal öğelerle; toplumsal düzen, aile, ahlak gibi kavramlara önem atfeden muhafazakâr düşünce yapısının bir arada uygulandığı yeni bir döneme girilmiştir. Kendi ülkelerinde ekonomik istikrarı sağlayan Batılı devletler geliştirmekte olan ülkelerin

ekonomik sorunlarına çözüm olarak ihracata dayalı ekonomi modelini benimsemeleri gerektiğini ifade etmiş ve bunu da genellikle Dünya Bankası ve stand-by anlaşmaları ile uygun hale getirmişlerdir (Eştürk, 2006: 26-27). Başta Batılı ülkeler olmak üzere tüm dünyada kabul gören bu yeni dünya düzeni Türkiye'yi de etkisi altına almıştır. ABD ve İngiltere öncülüğünde uygulanan neo-liberalizm olgusunun Türkiye'ye yansması da 24 Ocak 1980 kararlarıyla olmuştur. Türkiye'de liberalizm ve muhafazakarlığın bir arada uygulandığı bir sistemi hayata geçiren Özal, 80'li yıllara damgasını vuran siyasi bir özne olmuştur. Özal'ın etki gücünün yüksek olması Türk siyasi tarihinin 1980-1990 yıllarını kapsayan döneminin "Özal Dönemi" olarak adlandırılmasına neden olmuştur.

Bu çalışma, 1980 döneminde tüm dünyaya hâkim olan ve toplumlar üzerinde dönüştürücü bir etkiye sahip olan yeni sağ devlet anlayışını ortaya çıkaran nedenleri, temel özelliklerini, bu ideolojinin 1980 sonrasında Türkiye'de yürütülen ekonomi programına ne ölçüde etki ettiği ve Özal'ın politikalarını nasıl şekillendirdiği üzerinde durmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede çalışmanın ilk başlığında yeni sağ kavramı üzerinde durulacaktır. İkinci başlıkta Özal'ın liberalizme ve piyasa ekonomisine bakışı yaptığı açıklamalar çerçevesinde değerlendirilecektir. Çalışmanın son başlığında ise yeni sağ anlayışın Türkiye'deki tezahürü olan 24 Ocak Kararları'nın ortaya çıkış süreci bu kararların olumlu ve olumsuz yanlarını savunan kişilerin görüşlerine yer verilecektir.

Yeni Sağ'ın Ortaya Çıkışı

1945 sonrası ekonomik büyümede öncü bir role sahip olan Keynesyen ekonomi modeli 1970'li yıllarda çözümler yaşamış ve tüm dünyayı etkileyen petrol krizleriyle birlikte dünya ekonomileri kendilerini bir çıkmazda bulmuşlardır. 1970'li yıllardan itibaren petrol krizi, bütçede yaşanan olumsuzluklar gibi sorunlar ortaya çıkınca refah devletinin benimsediği politikalar sorgulanır hale gelmiş bu sorgulamalar ve arayışlar sonucunda da "yeni sağ" olgusu ortaya çıkmıştır (Biber 2008: 56).² Yeni sağ projenin savunucuları 1970'lerin krizini bir "verimlilik krizi" olarak tanımladıktan sonra bu krize enflasyon, işçi sendikaları mücadeleleri, refah harcamalarının artışı, devlet tekelleri, piyasa oyuncularının hareket serbestliğinin sınırlı olması ve geleneksel toplumsal ahlaki değerlerin çürümeye başlaması gibi sebeplerin yol açtığını ileri sürmüşlerdir (Coates, 1989: 113). Kendi döneminin politik uygulamalarına karşı bir tepki olarak doğan yeni sağ, dünya ekonomisinde yaşanan büyük kriz ile 80'li yıllarda yıllarda geniş bir toplumsal kabul görmüştür (Barry, 1987:1). Andrew Gamble (1988: 56) yeni sağ kapitalizmin 1970'lerde yaşadığı politik ve ekonomik krize çözüm olarak tanıtılan bir tip yeniden yapılanma süreci olarak ifade etmektedir.

Burada üzerinde durulması gereken nokta Batı'dan tevarüs eden yeni sağ anlayışın Türkiye pratiğinde gösterdiği farklılıktır. Yeni sağın gelişim sürecini Türkiye örneğinde açıklayabilmek ancak, iç belirleyicilerin de ayrıntılı şekilde ortaya koyulmasıyla mümkün olabilir. Bu çaba, Türkiye'de yeni sağın ideolojik, siyasal ve sosyo-ekonomik çerçevesini çizebilmek adına önem taşımaktadır. Tüm dünyayı etkisi altına alan yeni sağ anlayışının Batı'daki gelişim süreciyle çevre ülkelerdeki süreci kuşkusuz her ülkenin kendine özgü koşulları gereği birbirinden farklıdır. Batı'da burjuvanın gelişim sürecine bakıldığında teorisi ve pratiğiyle kökleri sağlam bir oluşumdan söz edilebilir. Batı'da toplumsal değişimleri başlatan hareketlerin karakteristik özelliği burjuva temelli olmasıdır. Sanayi Devrimi ve Fransız devriminde de görüleceği üzere radikal burjuva hareketleri ekonomideki özgül ağırlıklarını siyasetin yönünü tayin etmede de kullanmışlardır. Türkiye'de ise siyasi otoritenin kanatları arasında gelişen ekonomik anlayış bir burjuva sınıfının oluşma imkanını en baştan engellemiştir. İthal ikameci devlet modelinde devlet

² Yeni Sağ ile ilgili genel değerlendirmeler için bkz. (Hall ve Jacques, 1983; Altwater, 1985; Mouffe, 1985; Greem, 1988; Bosanquet, 1994; Levitas 1986; Gamble, 1988).

“korunaklı alan” olduğu için sermaye çevreleri özerk bir alan inşa etmek yerine devlete entegre olmayı temel hedef haline getirmiş, ilgi odaklarını siyasete ve bürokrasiye çevirmişlerdir. Hasan Bülent Kahraman’a (1995: 203-204) göre de burjuvanın devlet tahakkümünde ortaya çıkması bu sınıfın gelişmesini engellemiştir. Türkiye’de burjuvazinin üstlenmesi gereken misyonu hep başka tabakalar devralmış bu nedenle, Türkiye burjuva demokrasi kültüründen uzak bir ülke haline gelmiştir.

Yeni sağ ideoloji, merkezi planlamaya, devlet müdahaleciğine karşı A. Smith’in 18. yüzyıldaki “kendi kendini düzenleyen bir piyasa mekanizması görünümünü alan sivil toplum” düşüncesinin yeni liberal akımla ve 19. yüzyıldaki muhafazakâr değerlerin yeni muhafazakâr akımla yeniden canlandırılıp birbiriyle sentezlenmesinden oluşur (Levitas, 1986: 5). ABD ve İngiltere gibi ülkelerde yeni sağın dönüşümü esnek bir geçişle başlamış, iktidardaki sosyal demokrat partiler yerlerini, parlamenter demokratik yöntemlerle yeni sağ hükümetlere bırakmışlardır (Girvin, 1988:12). Yeni sağın siyaset tarzı ve yönetim rasyonelitesinde en önemli hedef, toplumsal ve siyasal alanın doğrudan ve koşulsuz olarak piyasanın güdümüne girmesini sağlamaktır. Friedmancı ve Hayekçi yeni liberal ekonomik politikalar, özelleştirmelerle devletin küçültülerek ekonomiden tamamen elini çekmesine ve “piyasa alanının genişletilmesine” dayanır.

Devletin özelleştirmelerle kamusal ve sosyal işlevlerinden sıyrılıp, teknik ve idari bir aygıtla dönüşmesi sonucu sınırsız bir güç haline gelen piyasanın yol açtığı her türlü olumsuz sonuç (işsizlik, yoksulluk, eğitim, sağlık vb. sorunlar) yeni sağın meşruiyet arayışını ve siyaset tarzını şekillendirmiştir. Yeni sağın hedefi, devletin ordu ve polis gibi militarist aygıtlarıyla toplumsal istikrarı sağlamak, mevcut düzenin eleştirilmeden yeniden üretilmesini güvence altına almak, toplumsal alanı otoriter popülist slogan ve yöntemlerle düzenleyerek apolitikleştirmektir. Yeni sağ, bu hedeflerine ulaşmak için ihtiyaç duyduğu ideolojik gücü muhafazakâr değerlerin yeniden canlandırılmasında bulur. Yeni sağın hem bugünü hem de yarını denetim altına alma stratejisi, en başta tarihsel kültürel değerlerin, geleneklerin vurgulanarak muhafazakâr tarih bilincinin canlandırılması yoluyla gerçekleşir (Keane, 1994:31). Yeni sağa bütünlük veren ve onu önceki sağ akımlardan ayıran şey geleneksel muhafazakârlığın devlet otoritesi savunusuyla geleneksel liberalizmin serbest piyasa ekonomisi savunusunun bir kombinasyonu olmasıdır (Gamble, 1988: 35 36). Bir kutupta serbesti, özgürlük ve ilerleme kavramlarına odaklanması diğer yandan otoriteye, organik toplum kavramına ve hiyerarşiye vurgu yapması nedeniyle yeni sağ, bünyesinde açık bir çelişkiyi de içerir (King, 1987: 24-25). Liberalizm yeniliği savunan bu yönde adımlar atan bir ideoloji olmasına rağmen muhafazakarlık yeniliğe her zaman kuşkuyla bakan ve bu konuda son derece temkinli bir ideolojidir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra yaşananlar ve sosyalizmin yayılması korkusu normal koşullarda bir arada düşünülmeyecek bu iki çelişkili ideolojiyi uyumlu hale getirmiş ve aynı zeminde buluşturmuştur.

Yeni sağın teorik arka plânını oluşturan okulları Nigel Ashford (1993: 38) şu dört şekilde ele alır: Bunlar, Chicago Okulu (M. Friedman), Avusturya Okulu (F. Hayek), Kamu Seçimi Okulu ve Arz Yönlü Okuldur. Ashford (1993: 38) bu okullar arasındaki entelektüel farklılıklara rağmen, ortak dinamikleri şu şekilde ifade etmiştir: 1- Enflasyonu azaltma: Yeni sağ para arzının kontrolüyle enflasyonu azaltmayı kabul eder. Başarılı bir ekonomi için enflasyon kontrol altına alınmalıdır. 2- Vergileri düşürme: Vergileri düşürme başta arz yönlü ortaklıklar olmak üzere herkesçe desteklenir. Vergilerdeki azalışlar işletme ve bireylerin iş, tasarruf ve yatırım kararları üzerindeki motivasyonlarını engelleyici etkilerin önüne geçer. Azaltılmış vergi gelirleri artan kamu harcamalarını ve kamusal aktiviteleri sınırlandırır. Kendileri hakkında en iyi kararları alan bireylerin gelirlerini nasıl harcayacaklarını belirlemede bireysel tercih özgürlüğünü artırır. 3- Özelleştirme: piyasadaki konumunu özelleştirme yolu ile topluma ve toplumun aktörlerine devreden devlet, kamu yönetimindeki verimsiz uygulamaların sonlandırılmasını amaçlar. 4-

Deregülasyon: Verimsiz ve birbirine olumsuz etki eden, oldukça ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiş kamusal olguları ortadan kaldırmak amacını güder. 5- Kamu sektörü piyasası: Kamusal bütçede etkinlik ve etkililiği arttırmak için özelleştirilemeyen kamu sektörü alanlarında rekabet ve piyasa teşviklerinin desteklenmesini savunur. 6- Anayasal reform: Çeşitli ülkelerdeki kurumsal ve anayasal reformlarla dengeli bir bütçe yaratılması ve kamu harcamalarının sınırlandırılması amaçlanır.

1980'li yılların yükselen görüşü “yeni sağ”, İngiltere'de Thatcher, Amerika'da Reagan, Almanya'da Kohl ve Fransa'da Chirac liderliğinde kendi hegemonyasını sürdürmüştür. İngiltere’de Thatcher’in 1979 yılında iktidar olması ve Reagan’ın 1980 yılında Amerika’daki seçimleri kazanması kamuda yeni muhafazakâr ilkelerin yer edinmesine zemin hazırlamıştır. Thatcher ve Reagan iktidarlarının ortak noktalarından en önemlisi, ikisinin de ekonominin ötesinde, toplum politikasının da değişimini hedefleyen bir eğilim içinde olmalarıdır.

Thatcher ve Reagan politikalarının çevre ülkeler tarafından kabul görmesinde etkili olan belli başlı faktörler vardır. Bu faktörlerden ilki; yeni sağın ekonomik ve akademik açıdan güvenilir görülmüş olması ve kurumların desteğini alarak yayılma imkânı bulmasıdır. Bir diğer faktör bu uygulamaların basın yayın yolunun tüm imkânlarını kullanarak propaganda sürecinin etkili olmasıdır. Bu faktörler başta olmak üzere küreselleşme olgusunun da etkisiyle yeni sağ devlet anlayışı diğer ülkelerde hızlı bir şekilde yayılma imkânı bulmuştur. Yeni sağ devlet anlayışı kamusal hayatta bu şekilde etkin hale getirilmiş Reagan’ın ve Thatcher’in gerçekleştirdiği reformlarla da 1980’lerdeki yükselişinde ivme kazanmıştır (Çolak, 2016: 351-361).

Thatcher toplumsal açıdan yeniden yapılanma sürecinde, siyaset ahlakı olarak muhafazakâr bir eksenle, “ufuklarında güneşin hiç batmadığı” Büyük Britanya İmparatorluğu düşüncesini ırkçı bir biçimde yeniden gündeme taşımış, bu yolla siyasal alanın içi boşaltılmış ve iç dinamiklerin tehdidi azaltılmıştır (Helvacıoğlu, 2002: 45). Aynı dönemde yeni sağın Amerika temsilcisi Reagan’ın uygulamalarına bakıldığında Reagan’ın Amerika’da benzer bir biçimde sunduğu ekonomik politika, siyasal ahlak ve gerçekçi siyaset anlayışının hedefi İngiltere’deki gibi işçi ve kamu kesimi değil, tarihsel olarak ilericiyi temsil eden liberal demokrat kesimdir (Helvacıoğlu, 2002: 45). Yeni liberal politikalar doğrultusunda serbest piyasa sistemini geliştirmek, ihracat ve sermaye birikimini teşvik etmek ve girişimci sınıfı destekleyici önlemleri almak, Reagan döneminde uygulanan yeni sağ projenin temel unsurlarını oluşturmuştur. Amerikan sağının ekonomi ve dış politika programlarına yaygın bir halk tabanı bulmaktaki başarısı, kültür ve aile sorunlarıyla ilgili duyarlılığı harekete geçirmesinden kaynaklanmıştır.

Yeni sağın öngördüğü politikalar genellikle ekonomik içeriklidir. Bu politikalar her şeyden önce ekonomik krizden içinde bulunulan ülkeyi kurtarmak amacını taşımaktadır. Bu anlamda Yeni sağ düşünce ekonomide bireyciliği ve serbest piyasa anlayışını politikada gelenek, hiyerarşi gibi eski sağa ait otoriter - muhafazakâr düşünceleri temsil etmektedir ve *bırakınız yapsınlar*cı ekonomik bireycilik öğretisi ve sosyalist karşıtlığının yanı sıra kapitalizmin savunusunu ahlaki temeller üzerine kuran liberteryenizmi benimseyen bir ideolojidir (Gül, 2006: 86).

Muhafazakâr düşünce yapısının liberal parametreler üzerindeki inşası olarak da değerlendirilebilecek olan yeni sağ, devletlerin yaşadıkları kriz karşısındaki ürettikleri çözümün genel adıdır. 1980 sonrasının ekonomi ve siyaset anlayışına hâkim olan bu düşünce siyasi bağlamını muhafazakarlıktan ekonomik bağlamını ise liberalizmden almıştır. 60’lardan itibaren Keynesyen ekonomi modelinin başarısız olmasıyla girişim özgürlüğünün ve serbest piyasa ekonomisini savunan neoliberalizm ön plana çıkmıştır. 1789 İhtilali’ne tepki olarak Edmund Burke tarafından geliştirilen

muhafazakarlık Batı'da zaman içerisinde artan suç oranları karşısında tekrar popüler olmuştur. Bu şekilde aile, milli ve manevi değerler, dinin denetleyici rolü gibi kavramlar üzerindeki vurgu artmış ve muhafazakarlık, yükselişinde tekrar ivme kazanmıştır. Burada belirtilmesi gereken husus; Amerikan muhafazakarlığı İngiliz muhafazakarlığının birbirinden farklı olduğudur. Amerikan muhafazakarlığında liberal temalar özgül bir ağırlığa sahiptir. İngiliz muhafazakarlığı, merkezi otoritenin yasama gücünü, siyasal birliği, laik siyasal toplumsal değerlerin önemini vurgularken; Amerikan muhafazakarlığı yerel otoriteleri, cemaatçiliği, dinsel değerleri vurgulamaktadır. Bu anlamda Reagan'ın bireyciliği de Thatcher'ın bireyci çabalarından farklı şekillerde etkilenmektedir (Barry, 1987: 165).

Ekonomik liberalizm, yeni sağın en güçlü argümanlarından biri olmuştur. Neo-liberalizm dinamizmini; bireye tanıdığı özgürlükten, serbest piyasa toplumundan, laissez-faire (*bırakınız yapsınlar*) düşüncelerinden alan siyasî ve iktisadî bir doktrindir (Belsey, 1994: 55). Yeni sağı oluşturan unsurlar toplumsal otorite, disiplinli toplum ve güçlü hükümettir. Yeni sağ ekonomi anlayışı; politik, ekonomik, sosyal ve yönetsel boyutlarıyla yeniden yapılanma ve dönüşüm sürecinin genel çerçevesini oluşturmaktadır. Devlet ile piyasa arasındaki ilişkinin çift yönlü olduğu, birbirlerini besledikleri, birbirlerinden etkiledikleri tarihsel deneyimlerden de hareketle bilinen bir gerçektir. Yeni sağ kuramcılarına göre ekonomik göstergelerin iyiye işaret etmesi için devletin piyasadan el çekmesi gerekmektedir. Devletin müdahalesiyle şekillenen bir piyasa, ekonomik geriliği baştan kabul eden bir piyasa olmaya mahkumdur. Başarılı bir piyasa mekanizması için "devletin piyasa üzerindeki gölgesi artık kalkmalıdır" anlayışı 1980'den sonraki süreçte tüm dünyada benimsenen bir görüş olmuştur.

19. Yüzyıl liberalizminin çağdaş yorumu olarak değerlendirilen yeni sağ siyaset felsefesinde başta iktisadî ve siyasî alan olmak üzere kamusal ve sosyal yaşamı da kapsayan bir değişim hedeflenmektedir. Yapısal bir dönüşüme hizmet eden yeni sağ anlayışta devlete iktisadî hayatta sınırlı bir rol verilirken değişimin sebep olabileceği olumsuz tepkiler din ve aile gibi muhafazakâr değerler ile bertaraf edilmeye çalışılmıştır (Topal, 2002: 63-84). Özetle yeni sağ; 1970'lerde bazı entelektüeller tarafından ele alınan kültürel alanda muhafazakârlığa, iktisadî alanda liberalizme önem veren bir düşünce tarzıdır (Akay, 1997: 11-26).

Özal, İngiltere ve Amerika'da 80 sonrası yaşanan gelişmeleri ve bu gelişmeler içinde Türkiye'nin yerini şöyle değerlendirmektedir:

"1980'le birlikte, pek çok ülkede bariz değişimler meydana geldi. Bu değişimin esası ferde dönük, ferdi teşebbüse dayalı, serbest rekabete açık bir piyasa ekonomisi anlayışının gittikçe egemen duruma geçmesi olmuştur. İngiltere'de Thatcher'ın ve ABD'de Reagan'ın iş başına gelmesi başlı başına bir hadisedir. Gelişen ülkeler arasında bu değişimi ilk kavrayan Türkiye olmuştur. Türkiye, meseleyi sadece kavramakla kalmamış, bu yolda politikasını da süratle değiştirmeye teşebbüs eden ilk ülke olmuştur. 24 Ocak kararları, işte bu kavrayış ve uygulama teşebbüsünün belgesidir. Ferdin devletten daha önemli ve öncelikli olduğu, hatta bir anlamda imtiyazlı olduğu serbest pazar mekanizmasının işlerlik kazandığı bir sistem. Biz bu sistemi iktidara gelir gelmez tatbikata koymaya başladık ve Türkiye umulmadık bir süratle, değişmeye başladı." (Çalık, 1992: 8-9).

1970-1980'li yıllarda Thatcher ile Reagan'ın ideolojik hatlarını belirlemek için kullanılan yeni sağ 1980'li yıllarda ideolojik zeminini sağlamlaştırmış, 1990'lı yıllarda Doğu Bloku'nun çözülmesiyle irtifa kaybı yaşamış, 2000'li yıllarda ise küreselleşme sürecinin başlamasıyla birlikte popüleritesini yitiren bir kavram olmuştur (Özalp, 2008: 113).

Özal ve Liberalizm Anlayışı

Liberalizm olgusu Türkiye'de uygulanan devletçilik politikalarının toplumsal ve ekonomik sorunlara cevap veremediği zamanlarda dünyadaki gelişmeler de takip edilerek Türkiye ekonomisinde

yerini almış bir kavramdır. Özal, liberalizmin Türkiye için gerekli olduğuna inanıp ekonomi politikalarını bu felsefeye göre şekillendirerek Türkiye’de neoliberalizmin öncüsü olmuştur. Ekonomi, neoliberal ilkeler ışığında şekillenmiş olsa da devletin ekonomi üzerindeki etkisi ve önemi muhafaza edilmeye devam etmiştir (Büyükcan, 2007: 1). Artan petrol fiyatları ve Kıbrıs Barış Harekâtı nedeniyle uygulanan ambargolar Türkiye ekonomisine büyük darbe vurmuştur. Türkiye karşı karşıya kaldığı bu ekonomik sorunlardan kurtulmak amacıyla ithal ikameci ekonomi modelini terk etmek zorunda kalmış, serbest piyasa mekanizmasına dayanan anlayışı yerleştirmeye çalışmıştır. Yeni modellerle ekonomide gözle görülür bir ilerleme kaydedilmişse de kamuoyunu da içine alacak kapsamlı bir politika oluşturulmaması nedeniyle 1988 yılından itibaren ekonomide yine bir fetret dönemi yaşanmış, mali dengelerde önemli açıklarla karşılaşmış ve nihayetinde 94 döneminde yeni bir kriz baş göstermiştir.

Hem ekonomik hem de politik bir teori olan neoliberalizm toplumun ve bireyin maksimum refahı elde etmesi için; bireysel girişimciliğin serbestleştirilmesi, dış ticaretin serbestleştirilmesi, özel mülkiyet haklarının güvence altına alınması ve iktisadi kararların serbest piyasaya bırakılması gibi amaçlara dayanmaktadır. Liberal ekonomi modellerini benimsemiş ülkelerde devlete düşen görev ise bu kurumsal yapının önündeki engelleri kaldırmak ve uygun ortamı hazırlamaktır (Harvey, 2005: 2)

Piyasa mekanizması şeffaf, sürdürebilir ve sınırları net bir şekilde çizilmiş ilkeler temelinde işler. Bireyin çıkarının önceleyen piyasanın kârı maksimize etmek için bir ürünü alt alt seviyeden alıp en yüksek noktadan satması bu ilkelere bir örnek teşkil eder. 1980’lerde ekonomiden sorumlu aktör olan Özal da piyasanın bu rasyonel kurallarının herkes için faydalı olduğunu düşünmüştür. Piyasanın ilkerine uyum sağlayan Türkiye’nin ekonomik krizden rahatlıkla çıkacağını vurgulayarak piyasaya olan güvenini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Ekonomi kendi kanunları içerisinde gider. Biz bunları başka kanunlarla düzenleyemeyiz. Hele bir takım kaideleri kendimiz koyarak, sopayla nehir tersine akıtmak gibi bir yola gitmemiz mümkün değildir. Bu tür müdahalelerden karaborsacılar, kaçakçılar istifade eder. Onun için ekonomik kanunların dışına çıkmamalıyız. Nehri tersine akıtmak mümkün değil. Siz akıtmaya çalışırsanız, o gider gene bildiği yoldan kendini koyar” (Özal, 1987: 329).

İçerisinde barındırdığı birçok riske rağmen Özal, piyasa ekonomisinin birey için en avantajlı sistem olduğuna inanır. Karşılaşılan iktisadi sorunlar alternatif çözüm yollarına başvurularak en düşük maliyetle çözülmüş olur. Özal bireyin ekonomik refaha kavuşmasıyla ülkenin de refaha kavuşacağı arasında doğrudan bir ilişki kurar. Bu anlayışa göre bireylerin menfaatleri doğrultusunda hareket etmeleri piyasaya üretken ve dinamik bir karakter kazandıracaktır. En olgun şekliyle Özal’ın popüler konuşmalarında dile getirilen ekonomizm Türkiye’nin tüm sorunlarını ve özellikle siyasi sorunu ekonomik soruna indirgeyen bir söylemdir. Liberal felsefenin savunduğu “daha çok çalışanların daha çok kazanacağı” tezini Özal da ekonomi politikasında benimsemiş, kazanç oranını bireyin çabasıyla eşdeğer tutmuş ve düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir: “Bir memlekette bedava yaşamak yoktur. Herkes çalışmasıyla kazanır, çalışmasıyla bir noktaya gider. Eğer o memlekette çalışmadan bir yere gidilebiliyorsa, en büyük haksızlık yapıyor demektir. (Özal, 1988b: 665).”

“Ekonomik gelişmede önemli olan husus, gelir dağılımında gruplar arasındaki farklılıkların pratik ölçüler içerisinde azaltılmasıdır. İnsanlar yaradılış itibarıyla birbirlerinden farklıdırlar. Gayretler, kabiliyetler ve netice itibarı ile de mevkiler farklıdır. Eğer herkesin aynı geliri alması düşünülürse, fazla gayretli olana haksızlık yapılmış olur. Kabiliyeti olan, kabiliyetini geliştirmez ve kullanmaz. Gelirini tasarruf edip bunu akılcıca kullanarak yatırım yapan ve gelirini artırmak isteyen de hevesi kalmaz. Organizasyon kabiliyeti olan da, bu kabiliyetini kullanmaz. Mesuliyet alabilen, mesuliyet almak istemez. Bütün bunların sonucunda da ekonominin gelişmesi duraklar, hatta geriye gider ve herkes bundan büyük zarar görür” (Özal, 1979: 20).

Karakteristik özelliği “fayda ve kârı maksimize etme”ye odaklı bir anlayışa dayanan homo economicusu benimser. Özal’ın yeni sağ doktrini etrafında şekillenen diğer bir görüşüne göre; istihdamın artması, şirketlerin karlılığına imkân tanıma ve ekonomide istikrarı sağlama gibi pozitif gelişmeler ancak tüketim arzusuyla sağlanacaktır. Bu anlayışa göre yeni ürün ve hizmetleri sürekli olarak piyasaya sürmek gereklidir. Bu ürünleri ihtiyaç olarak gören tüketici arzu ettiklerine daha çok çalışarak ulaşmış olacaktır. Piyasa ve birey arasındaki bu döngüsel ağ sayesinde ülke de kalkınmış olacaktır.

“Vitrinleri dolduralım, herkese gösterelim, herkesin çalışma azmi artsın. Başka türlü milli gelir artmaz ki. Başka ülkelerle rekabet edemeyiz. Bizi fersah fersah geçmişler. Televizyon, buzdolabı, telefon bunların hepsi toplumun yükseldiğini, ihtiyaçların arttığını, eski geçim seviyelerinin mümkün olmadığını gösteriyor. Zaten gelişmenin esprisi de budur. Hangi malın lüks olduğu kişiye göre değişir” (Özal, 1989b: 9-10).

Demokrasi, piyasa ekonomisindeki gelişmeler sayesinde mümkün olabilecektir. Ekonomisi gelişmemiş bir toplumda demokrasi de olamazdı: Özal, “Önce ekonomi, sonra demokrasi” biçiminde formüle edilen bu anlayışını 1986 Ekim’inde Harbiye Orduevi’nde bir grup gazeteci ile yemek yerken şu şekilde izah etmiştir.

“Önce ekonomi yasaklardan arındırılacak, tam liberal olacak. Bu yolla ekonomi güçlenecek, havadan para kazanma yolları kapanacak. Bütün bunlara paralel olarak da demokrasi gelişecek. Batı’da da demokrasinin temelinde liberal ekonomi yatmıyor mu? Karaborsayla, kuyrukla demokrasi kurulamaz. Demokrasi için ekonominin ayakları üstünde kalması lazım” (Cemal, 2004: 307).

Özal’ın liberalizm anlayışında pragmatik bir yaklaşım vardır. Toplumsal gelişmeleri maddi kazanımlarla birlikte değerlendiren Özal, devleti yönetirken mühendislik anlayışıyla hareket etmiştir. Serbest pazar anlayışını biri değer olarak benimsemiş ekonomideki ilişkilerin topluma ve düşünce yapısına etkisine inanmıştır. Türkiye’de 80’li yıllarla birlikte hızlı bir dönüşüm yaşanmış ülke ekonomisi neoliberal ilkeler doğrultusunda şekillendirmiştir. Özal, demokratikleşmeyle iktisadi liberalizm arasında güçlü bir bağ olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Güçlü bir devlet, ataerkil bir devlet anlamına gelmez. Dolayısıyla, devletin zenginliği olmamalıdır. Milletin zenginliği olmalıdır. Eğer, insanlar zengin ise, bu durum devletin de zengin olduğu anlamına gelir. Ekonomi ya da politik alanlarda devlet halkı ile rekabet, içinde olmamalıdır. Ancak onlara destek olmalıdır. Bu durumda, kişi devletin kölesi olmamalı, devlet halkın hizmetkârı olmalıdır” (Özal, 1989b: 9-13).

Özal’ın ekonomi anlayışında devlet piyasayı kendi haline bırakmalı bu şekilde birey bu serbestlik içinde kendi menfaatlerini azami derecede önemser. Yine devletin piyasadan elini tamamen çekmemesi gerektiğini savunmuştur. Aşağıdaki ifadelerde Özal’ın serbest piyasa ekonomisiyle ilgili düşüncelerinin özünü bulmak mümkündür (Aktan, 1996: 19-20).

“Serbest pazar ekonomisi, ferdi öne çıkaran bir sistemdir. Devleti değil de işin özünde ferdi esas alan, teşebbüsü ele alan bir sistemdir. Bir pazar sisteminin, bir ekonomik sistemin, malın, paranın, emtianın yani malların, her şeyin fiyatlarının serbestçe meydana gelebileceği bir sistemin muhakkak kurulması lazım. Bu meydana geldiği takdirde ekonomiyi çökerten birtakım hastalıklar kendiliğinden ortadan kalkacaktır.”

Öniş (2004: 119)’e göre Özal’ın uyguladığı bu politikalar devamlılık arz etmemesi ve sağlam bir yapıya sahip olmaması nedeniyle başarısız olmuştur. Özal döneminde insanların gelecek vizyonu kısa yoldan “köşeyi dönme” üzerine kuruludur. Bu ekonomi anlayışında tarımla uğraşan kesim göz ardı edilmiş (Köse, 2010: 86). Özal, İngiltere ve Amerika’da 80 sonrası yaşanan gelişmeleri ve bu gelişmeler içinde Türkiye’nin yerini şöyle değerlendirmektedir:

“1980’le birlikte, pek çok ülkede bariz değişimler meydana geldi. Bu değişimin esası ferde dönük, ferdi teşebbüse dayalı, serbest rekabete açık bir piyasa ekonomisi anlayışının gittikçe egemen duruma geçmesi olmuştur. İngiltere’de Thatcher’ın ve ABD’de Reagan’ın iş başına gelmesi başlı başına bir hadisedir. Gelişen ülkeler arasında bu değişimi ilk kavrayan Türkiye olmuştur. Türkiye, meseleyi sadece kavramakla kalmamış, bu yolda politikasını da süratle değiştirmeye teşebbüs eden ilk ülke olmuştur. 24 Ocak kararları, işte bu kavrayış ve uygulama teşebbüsünün belgesidir. Ferdin devletten daha önemli ve öncelikli olduğu, hatta bir anlamda imtiyazlı olduğu serbest pazar mekanizmasının işlerlik kazandığı bir sistem. Biz bu sistemi iktidara gelir gelmez tatbikata koymaya başladık ve Türkiye umulmadık bir süratle, değişmeye başladı” (Çalık, 1992: 8-9.)

Piyasaya tanınan bu imtiyazın beraberinde birçok olumsuz duruma neden olduğu yönünde eleştiriler gündemden düşmemiştir. Bu eleştirilerden birkaçını zikretmek gerekirse; burjuvazi gayrimeşru yollarla sermayesini artırmıştır. Kara para aklamalarının gündeme gelmesi, vergilerde usulsüzlük gibi yasa dışı eylemlerin yanında şahsa özel ayrıcalıklar, sermaye yanlısı düzenlemeler gibi uygulamalar eleştiri konusu olmuştur (Emin, 1993: 116-121). Özal’ın bu uygulamaları ve küreselleşme olgusunun da etkisiyle piyasa üzerinde etkili olan güçler ekonomi alanında elde etmiş olduğu bu ayrıcalıkları nedeniyle 1980 sonrası için politik ve kültürel güç olma iştiağını artırmışlardır (Vergin, 2003: 5-86).

Bütün bu bilgiler ışığında şunlar rahatlıkla ifade edilebilir ki; Özal’ın neoliberalizm anlayışı dışarıdan alınıp Türkiye ekonomisine monte edilmiş bir ekonomik programdan ibaret olup güçlü bir alt yapıya sahip değildir. Özal’ın liberalizm anlayışında belli bir kesime odaklanılmış, siyasi ve ekonomik düzenlemeler bu kesimlere göre şekillenmiştir. İhracat desteklemeleri menfi yönde kullanılmış olup bu alandaki otorite boşluğuyla 1990’lardaki yolsuzluğa giden sürecin taşları döşenmiştir.

Turgut Özal ve 24 Ocak Kararları

1970’li yıllarda dünya çapında yaşanan petrol krizinin ve uluslararası sermaye piyasalarında yaşanan yeni sistemin etkisi altına giren Türkiye ve benzeri çevre ülkeler, petrol fiyatlarındaki hızlı artışla birlikte, dış ödeme konusunda zorluk çekmeye başlamıştır. 1979 yılı Türkiye için önemli siyasi ve ekonomik sonuçlar yaratacak çapta gelişmelere tanıklık etmiştir. Petrol ihraç eden ülkelerin petrol fiyatını 1979 ve 1980’de iki kez % 150 oranında arttırması, ABD’nin faiz hadlerini sıkı para politikası yoluyla yükseltmesi sonucu alınan değişken faizli borçlar, yeni borçlara çok yüksek reel faizler ödenmesi ile Türkiye bir borç krizine sürüklenmiştir (Kazgan, 2006: 118). Hem geniş halk kitlelerinin hem de sermaye sınıfının büyük zarar gördüğü bu bunalım sonucunda, İngiltere’de Thatcher Amerika’da Reagan yönetimiyle ekonomi alanında yeni bir terim olarak yeni sağ devlet anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu yeni anlayışla Batılı ülkeler çevre ülkelere de bu modeli benimsetme yoluna gitmiş borçlu olan ve dış kaynağa ihtiyaç duyan ülkelere, ‘çıkış yolu’ olarak “yeni sağ” devlet anlayışı bir reçete olarak sunmuş bu reçetenin, hızlı büyüme hedefine yaklaşımları adına kendileri için en iyi seçenek olduğu belirtmişlerdir (Ulagay, 1983: 13). Sunulan bu reçetenin bir başka özelliği de bahsedilen politikaları uygulayan ülkelerin, IMF ve Dünya Bankası tarafından desteklenecek olmasıdır. Bu çerçevede 1980’li yıllarda IMF, ABD Hazine Bakanlığı, Dünya Bankası, GATT (şu anki Dünya Ticaret Örgütü) gibi uluslararası kurumların iktisatçıları tarafından neoliberal iktisat politikalarına ağırlık veren bir konsensüs hazırlanmıştır. Bu oluşumun amacı öncelikle borç batağında olan Latin Amerika ülkelerini ekonomik refaha kavuşturmak ve ardından gelişmekte olan ülkelere bu neoliberal iktisat politikalarının uygulanmasını sağlamaktır. (Marangos, 2009; Boratav, 2016: 150). Washington Konsensüsü kavramsal olarak ilk defa 1989 yılında John Williamson tarafından bir konferansta dile getirilmiştir (Williamson, 2005). Sıkı maliye politikası, özelleştirme, sermaye piyasasının liberalleştirilmesi Washington Konsensüsü’nün temel ilkeleri arasında yer almaktadır. Refah devleti anlayışının zaman içerisinde neden olduğu krizleri aşmak için başvuru bir yöntem olan Washington Konsensüsü’nden sonra bir diğer yöntem de McKinnon- Shaw Yaklaşımı’dır. McKinnon-

Shaw Yaklaşımı, teorik temellerini Standfor Okulunun tanınmış iktisatçılarından McKinnon (1973) ve Shaw (1973) çalışmalarından alan “finansal serbestleşme kuramı” neo-liberal klasik finans teorisinin gelişmekte olan ülkelere uyarlanmış versiyonudur. Bu yaklaşıma göre gelişmekte olan ülkelerde finansal serbestleşme yoluna girilmesiyle, serbest bırakılan faiz oranları yükselmesine bağlı olarak tasarruflar artacak, bu da yatırıma dönüştürülecek kaynakları arttırarak ekonomik büyümeyi hızlandıracaktır (Eser, 1996: 22-23). Her iki politikanın da ardında, esnekleştirme, düzensizleştirme, özelleştirme ve piyasalaştırma gibi yeni sağ yaklaşımının ana unsurlarını barındıran stratejiler yatmaktadır. Her iki politika da “yedek işçi gücünün yeniden biçimlendirilmesini, sendikaların belirli bölgelerdeki geleneksel güçlerinin kırılmasını, toplumsal harcamaların kısıtlanmasını ve kısıtlayıcı düzenlemelerin azaltılmasını amaç edinmiştir (Barry, 1987: 163).” Esasen bu kararlar IMF’nin “standart istikrar politikası” paketiyle, Dünya Bankası’nın geliştirdiği “yapısal uyum” programının az gelişmiş ülkelere yaşadıkları döviz krizini aşmaları için önerdiği tavsiyeler demetinden oluşmaktadır (Özgüden, 2007: 27).

Buna göre 1980’li yıllar, neo-liberal ekonomi politikalarının üçüncü dünya ülkelerine tam anlamıyla egemen olmaya başladığı yıllar olarak ele alınabilir. Bu anlayışın ülkemizdeki temsilcisi 1980’lerde iktidarda olan Turgut Özal’dır. 1970’li yıllar dünya ülkeleri açısından olduğu kadar Türkiye için de zor ve sancılı bir döneme tekabül etmektedir. Türkiye 80’lerdeki global-konjoktürel gelişmeleri iç yapısal sorunları ile karşılamak zorunda kalmıştır. 80’li yılların başına kadar ekonomideki görece ağırlığını korumaya devam eden ithal ikameci modelin ve devletçilik politikalarının doğru uygulanmaması nedeniyle ülke Bülent Ecevit’in iktidarda olduğu 77- 79 yılları arasında ekonomik olarak iflasın eşiğine gelmiş, kendisini toplumsal bir kaos içinde bulmuştur. Bu kaosu aşmak için ekonomik önlemler alınmışsa da enflasyonla mücadelede başarısız olunmuş, Türkiye’nin büyüme hızı durma noktasına kadar gelmiştir. Türkiye ekonomisinin yakın tarihi, büyüme-kriz sarmalında sıkışıp kalmış bir görünüm sergilemektedir (Yeldan, 2001: 31).

Siyasi ve ekonomik istikrarsızlık, güçsüz ve sürekli değişen koalisyon hükümetleri, toplumun geneline yayılan kutuplaşma, Kanlı 1 Mayıs ve Maraş Katliamı 1970’li yılların olayları arasında yer almaktadır. Ekonomik sorunlar, siyasal kargaşa ve anarşi ülke gündeminin önemli sorunları haline gelmeye başlamış, ne yazık ki bu sorunlara demokratik bir temelde somut çözümler üretilememiştir. Ayrıca bu dönemde siyasal aktörler arasında iş birliği ve diyalogun bulunmayışı kitlesel terör olaylarındaki artışa katkıda bulunmuş devlet otoritesinin giderek aşındığı görülmüştür. 1979 yılında boşalan beş milletvekilliği için yapılan ara seçimdeki yenilgiyi neden gösteren Bülent Ecevit istifa etmiş, yapılan seçimler sonucu Süleyman Demirel’in liderliğini yaptığı Adalet Partisi hükümeti devralmıştır (Çaylak, 1996: 473). Demirel’in azınlık hükümeti siyasal gündemine öncelikle terörle mücadeleyle ekonomik darlığın aşılmasını almıştır (Dursun, 2005: 18-47). Bu amaçla DPT müsteşar vekilliğine ve Başbakanlık Müsteşarlığı’na önceden DPT’de müsteşarlık yapmış ve bürokrasi deneyimi kazanmış olan Turgut Özal atanmıştır. Ekonomide ve siyasette yaşanan istikrarsızlık yeni bir ekonomik programın zorunluluğunu ön plana çıkarmış bu görev de 1980 dönemindeki ekonomi politikalarına damgasını vuran Turgut Özal’a verilmiştir.³

Turgut Özal önderliğinde hazırlanan ve 24 Ocak 1980’de kamuoyuna duyurulan 24 Ocak istikrar paketi Türkiye’nin gelecek yıllardaki ekonomik deneyiminin altyapısını oluşturması anlamında önemli bir kilometre taşı olmuştur. Böylelikle Özal’la birlikte Türk ekonomisini temelden değiştiren politikanın ilk adımları atılmıştır. 1980’li yılların siyasal arenasında hegemonyasını kuran yeni sağ uygulamaların

³ 1967-71 yılları arasında DPT Müsteşarlığı yapan Özal 12 Mart Muhtırası’ndan sonra ABD’ye giderek 2,5 yıl Dünya Bankas’nda çalışmış sonrasında Türkiye’ye dönerek özel sektörde görev yapmış, MESS Başkanlığı’nı üstlendiği dönemde metal-ış grevinin çözümünde önemli bir rol oynamıştır.

Türkiye temsilciliğini üstlenen Özal, ülkede yaygın kabul görmüş kurumsal ve toplumsal doku dengelerini büyük değişime uğratmıştır. 24 Ocak istikrar paketiyle devletin ekonomi içindeki varlığının azaltılması, sübvansiyonların kaldırılması ve yabancı sermaye girişinin kolaylaşması yönünden adımlar atılmış, Türkiye’de neoliberal ekonomi politikaları de- facto uygulamaya konulmuştur. Bu kararlar Türkiye’nin siyasal/sosyal yapısını belirleyici nitelikte olan sonuçları da beraberinde getirmiştir. 24 Ocak Kararları’yla İngiltere’de ve Amerika’da yeni sağın yaptığı gibi arz merkezli monetarist politikalar benimsenmiş ve bu politikalar ışığında hareket edilmiştir. Bu nedenle 24 Ocak Kararları başta IMF ve Dünya Bankası olmak üzere uluslararası para çevrelerince ısrarla desteklenmiştir.

Ekonomik ve yapısal düzenlemeleri içeren 24 Ocak Kararları ile “dış ticarete liberalizasyon”, “gerçekçi ve dalgalı kur politikaları” gibi uygulamalara geçiş benimsenmiştir. Bu yolla öncelikle ekonominin dengelenmesi ve dış ticaretin geliştirilmesi sonrasında ekonomik alt yapının sağlanması nihayetinde ise sistemin kendini ileri bir noktaya taşıması hedeflenmiştir. Ocak 1980 reform paketi sadece kısa dönemli istikrarın sağlanmasıyla sınırlı kalmamış, aynı zamanda ulusal ekonominin yapısını özel sektörün öncülüğünde sürdürülecek olan pazar ekonomisinin güçlerine bırakmayı hedeflemiştir (Yeldan, 2001:44). 24 Ocak Kararları ile başlayan ve ardından gelen ekonomik ve toplumsal sorunlar ancak 12 Eylül askeri müdahalesinin sağladığı koşullar sonrasında hayata geçirilmiştir. 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile girilen süreç Batı dünyası siyasal gelişmeleri ile paralel olarak ülkemizde de yeni bir dönemi ifade etmektedir.

12 Eylül yönetimi siyasi ve idari alanda etkili olduğu üç yıl içerisinde önemli birtakım idari düzenlemeler gerçekleştirmiştir. Bu düzenlemeler genel anlamda aynı dönemde tüm dünyada etkili olan yeni sağ hâkim olan, bürokrasinin küçültülmesi yönündeki baskın karakteristiğiyle uyumludur. Türkiye gibi çevre ülkeler yeni sağ anlayışı ve bunun yansıması olan liberalleşme olgusunu Batı’dakinden farklı bir şekilde deneyimlemiş darbe yoluyla yönetimi devralan askeri rejimler ülkedeki ekonomik gidişata yön vermişlerdir. Turgut Özal askeri yönetime 24 Ocak kararlarının Türkiye için hayati derecede öneme sahip olduğunu bu kararların sektöre uğraması halinde ekonomide aynı sorunların yaşanacağını ifade ederek onları bu konuda uyarmıştır. 12 Eylül askeri rejimi de Özal’a ve uygulamalarına açıkça destek vererek bu politikaların rahat bir şekilde uygulanma zeminini hazırlamıştır. Özal askeri yönetimden tam destek alarak yola devam etmiştir (Uluç, 2014: 114). Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla birlikte yeni sağ söylemsel ve eylemsel öğeleri hızlı bir şekilde gelişme imkânı bularak kendisini kabul ettirmiştir (Boratav, 1991: 77-78). 1983 sonunda Özal’ın iktidara gelmesi Türkiye’nin yeni sağ düzlemde yaşayacağı değişimin ilk sinyallerini vermiştir. Özal, kamu yönetiminin çeşitli alanlarında gerçekleştirdiği önemli girişimlerle 80 öncesinin idari reformlarından çok farklı bir biçimde ekonomik rasyonalite ilkeleri doğrultusunda bir yeniden yapılanmayı gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. Özal’ın 1989’da Cumhurbaşkanlığı’na seçilmesi partisi olan ANAP üzerindeki 1991 yılına kadar olan dolaylı etkisi nedeniyle reform sürecini sektöre uğratmamıştır.

Partinin lideri Turgut Özal, muhafazakârlığı; milli değerlerin korunması ve batıdaki çağdaş gelişmelerin izlenmesi, milliyetçiliği; uluslararası ilişkilerde ülke menfaatlerini gözetmek, geçmişe milleti ve devleti barıştırmak, sosyal adaletçiliği; ülke nimetlerinden herkesin hak ve adalet ölçüsü içerisinde istifade etmesini sağlamak için gerekli tedbirlerin alınması, liberalizme dayalı serbest piyasa ekonomisini; ferdin önceliğine dayalı bir ilkeler bütünü olarak yorumlamıştır (Gündüz, 2001: 51-75). Aslında Özal’ın bu dört eğilimi birleştirme söylemi 1980 öncesi toplum ve siyasetin bir eleştirisine dayanırken aynı zamanda siyasal yelpazenin tamamını temsil etme iddiasına dayalı siyasal bir merkez inşa etme projesidir. Bu anlamda ANAP’ta somutlanan yeni sağ, devletin yaşamın her alanına müdahale etme pratiğini daraltmak, aynı zamanda devleti liberal anlamda küçültmek amacını taşımaktadır (Duman, 2005: 178-

204). Bu doğrultudaki Özalcı yeni sağın hedefi, devletçilikle örülü hâkim zihniyeti dönüştürmek, serbest piyasa ekonomisinin gerektirdiği rasyonel birey görüntüsüne uygun daha özgürlükçü ve demokratik bir siyasal kültür inşa etmektir (Göle, 2000: 432-434). Kamuda tasarrufa gidilmesi, serbest piyasanın yaygınlaştırılması, ekonomide kamu etkisinin azaltılarak özel sektörün gelişmesini amaçlayan neoliberalizm felsefesi Türkiye’de devlet desteğini arkasına alarak uygulamaya konulmuştur (Özkazanç, 2013: 639).

24 Ocak kararlarıyla benimsenen yapısal uyarlama programı, ekonomiyi arz merkezli para politikalarıyla yönlendirmeye dayanır. Bu politikalarla, iç talebi (tüketimi) kısarak, ithalatı azaltmak ve ihracatı arttırarak dış borç darboğazının aşılması hedeflenmiştir. Bu yüzden serbest faiz ve döviz kuru politikaları ile düşük emek maliyetleri uygulanarak, ekonomi, ihracat yapabilir bir duruma getirilmeye çalışılır. Bunun yanında piyasaya minimum devlet müdahalesi ile sermaye hareketinin olabildiğince serbestleştirilmesi, iç ve dış pazarlarda serbestleşmesinin sağlanabilmesi için fiyatların tümüyle piyasa koşullarında belirlenmesi, yabancı sermayenin teşvik edilmesi, ihracatın özendirilmesi, sosyal harcamaların, kamu harcamalarının kısılması, KİT’lerin özelleştirilmesi, tarım sübvansiyonlarının kaldırılması, işçi kesimi başta olmak üzere yoksul kesimler lehine oluşturulmuş popülist politikaların kaldırılması, vb. düzenlemeler de 24 Ocak kararlarıyla uygulamaya konulan politikalar arasındadır (Başkaya, 1986: 243).

24 Ocak 1980 ile başlayan ekonomik düzenlemeler başlıca şu şekilde ele alınmıştır (Alp, 1999: 490; Konukman, 1991: 146-150): İlk olarak önemli bir devalüasyon yapılarak 1 ABD Doları 47 liradan 70 liraya yükseltilmiştir. KİT ürünlerinin fiyatları elektrik, kömür, gübre, taşımacılık vs. dışında bazı ürünlerde serbestleştirilmiş, bazı mallarda sübvansiyonlar tamamen kaldırılırken, bazılarında ise azaltma yoluna gidilmiştir. Fiyat kontrol komitesi kaldırılmıştır. Yabancı sermayeyi Türkiye’de yatırıma özendirmek için yeni teşvikler tanınmıştır. İhracatı desteklemek amacıyla “destekleme ve fiyat istikrar fonu” kurulmuştur. İhracata dayalı sanayileşme modeline geçilmiştir. Böylelikle söz konusu istikrar programıyla ihracatın ve döviz gelirlerinin artırılması, enflasyonun kontrol altına alınması ve ekonominin dışa açılarak uluslararası rekabet ortamına uygun dinamik bir karakter kazandırılması amaçlanmaktadır. Bu istikrar paketinin önemi Türkiye’nin ilk kez ekonomik model olarak neoliberal serbest bir piyasa ekonomisini benimseme kararlılığından gelmektedir (Alkan, 1999: 481-482).

Yukarıda detayları verilen istikrar programının uygulanması için ilk olarak 1980 yılında ithalat üzerindeki damga resmi % 25’den % 1’e düşürülmüş ve ithalat yönetmeliği basitleştirilmiştir. 1981’de Sermaye Piyasası Kanunu çıkarılmıştır. Daraltıcı maliye politikaları çerçevesinde kamu harcama ve yatırımlarında kesintilere gidilerek kamu iktisadi teşebbüslerinin ürünlerine % 100 ila % 400 arasında zam yapılmıştır. Sermaye gelirleri üzerindeki vergi yükünün azaltılması için vergi oranlarında yeni düzenlemelere gidilmiş ve kurumlar vergisinin oranı indirilerek mali denge vergisi de yürürlükten kaldırılmıştır (Alp, 1999: 490; Konukman, 1991: 146-150).

Özal’ın öncülüğünde uygulanan bu yeni devlet modeliyle kültürel anlamda muhafazakâr, ekonomi alanında liberal bir politik tutum benimsenerek yeni bir toplumsal kimlik modeli yaratılmak istenmiştir. Böylelikle Turgut Özal Cumhuriyet tarihinde ekonomiyi liberal felsefe doğrultusunda şekillendiren ilk lider olma özelliğini kazanma fırsatı bulmuştur. Özal, bildirilerinde liberal kavramından ziyade *din ve vicdan özgürlüğü, anayasal demokrasi, serbest piyasa ekonomisi, teşebbüs özgürlüğü* kavramlarını kullanmayı tercih etmiştir (Duman, 2008: 34). Liberal politikalara ağırlık vererek özgür bir ortam yaratmayı hedefleyen Özal devletin, asli sorumluluklarını dahi yerine getirmede hantallaştığını ifade etmiştir. Bu nedenle bireyi ön plana çıkaran politikaların önemli olduğunu savunmuştur (Barlas, 1994: 2489. 24 Ocak kararları Dünya Bankası ve IMF aracılığıyla ekonomik kriz içerisindeki az gelişmiş ülkelere dayatılan

neoliberal bir felsefenin esas alındığı istikrar ve yapısal uyum amacı güden politikalar bütününden oluşmaktadır (İçöz; Öztürk, 2008: 15-32).

24 Ocak istikrar paketiyle ekonomide paradigma değişikliğine giden Türkiye ekonomi anlayışını kar maksimizasyonu üzerine inşa etmiştir. İhtiyaç duyduğu her türlü ürünün ülke içinde üretilmesini benimseyen bir Türkiye yerine küresel pazara açılmayı hedefleyen bir Türkiye tercih edilmiştir. Bu kararlardan sonra ülkenin ekonomik eylem planları dış dünyadaki gelişmeler ışığında şekillenmiş, yabancı yatırımcıya yönelik teşvik edici uygulamalar ön planda tutulmuştur. 24 Ocak kararlarının ekonomi paradigmasına bakıldığında IMF'den destek alan, Ortodoks yaklaşımı benimseyen ve uygulamalarını bu doğrultuda şekillendiren uyum paketleri olarak da adlandırılabilir bir program olduğu görülecektir. Program ilkesel düzeyde piyasa dengesini gözetmeyi, sektörel teşvikleri artırmayı, devletçilik politikasını zayıflatarak özel sektörün güçlenmesini amaçlamıştır. 24 Ocak kararlarında şunlar hedeflenmiştir:

- Ekonominin yönü serbest piyasa yönüne çevrilecek, uluslararası sermaye ile entegrasyon sağlanacak.
- Ülkeye döviz girişinin sağlanması için ihracata dayalı ekonomi modeli uygulanacak.
- Kamunun hem fiyat denetimlerinde hem de faizlerin belirlenmesindeki rolü azalacak onun yerine arz-talebe göre hareket edilecek.

24 Ocak kararlarıyla dış piyasadaki gelişmeler doğrultusunda adımlar atılmıştır. 24 Ocak kararları sonucunda Türkiye ekonomisinde devletçi politikalar yerini liberal bir ekonomiye bırakmıştır, ekonomide ihracatı önceleyen bir anlayış yerleşmiştir (Çavuşoğlu, 2009: 265-278). Özal, bulunduğu her ortamda devletin piyasaya müdahalesinin sınırlandırılması gerektiğini savunmuş, bireye ve piyasaya atfettiği önemle liberal- muhafazakâr kimliğini açıkça ortaya koymuştur (Uluç, 2014: 107-140). Özal, ülke ekonomisinde neo-liberal politikaları neden tercih ettiklerini şu şekilde ifade etmiştir:

“20'nci asrın ilk ve ikinci çeyreğinde revaçta bulunan usul, refah devletiydi. Devletin refahı temin etmesi diye bir şey önümüzdeki asırda yok. Yani eğer bu yanlış tercihe kalkarsak, Türkiye'yi çok geriye atarız. Hatta asrın üçüncü çeyreğinde gelen bir sosyal devlet mefhumu var. O da bitiyor. Devletin rolü değişiyor. Yerine insanın rolü geliyor. 21'nci asra doğru giderken, bu faktörü çok iyi bilmemiz lazım. Her şeyi temin eden devlet yok, bitti. Yerine süratle, ferdin çok daha hareketli, üretken, yaratıcı olduğu, olabileceği, çok daha serbest bir ortam meydana gelecek.” (Binark, 2010: 150).

Ekonomideki dengesizlikleri ortadan kaldırma amacıyla oluşturulan program sonucunda Türkiye'nin küresel pazara eklenmesini sağlayan kararlar alınmıştır. Bu kararlar doğrultusunda kura yapılan günlük müdahalelerle Türk Lirası'nda değer kaybı hızlanmış, devalüasyon sürekli hale getirilmiş, kamu yatırımlarına kısıtlama getirilmiş, tarım ürünlerindeki taban fiyatlara sınırlama getirildiği açıklanmıştır. Kamuda tasarrufa gidilmesi serbest piyasanın yaygınlaştırılması ekonomide kamu etkisinin azaltılarak özel sektörün gelişmesini amaçlayan neoliberalleşme, ekonomide köklü değişikliklere neden olmuş ve Türkiye'nin sanayileşme anlayışında yeni bir model benimsediğini ortaya çıkarmıştır. Ekonomideki bu yapısal değişimin en önemli aktörü olan Turgut Özal bu kararların benimsenmesinde ve içselleştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır (Kazgan, 2005: 56). Özal, 24 Ocak Kararları'nın alınmasını şu şekilde gerekçelendirmiştir: “24 Ocak Kararları alınmasaydı, Türkiye tam anlamıyla bir Güney Amerika ülkesi olurdu. Arjantin'deki gibi enflasyon yüzde binleri geçer, her hafta fiyatlar iki misli yükselir, fakirlik iyice artar, orta sınıf ortadan kaybolur ve ülkenin her tarafı sosyal yönden çürürdü. (Ertüzün, 1998: 8)” Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Özal 24 Ocak kararlarını konjoktürel zeminden hareket ederek aldıklarını pragmatist bir şekilde belirtmiştir (Uluç, 2014: 115).

Türkiye'nin 1980'li yıllara damgasını vuran, ekonomi ve toplumsal yaşam üzerinde dönüştürücü bir etkiye sahip olan 24 Ocak kararları hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bunlardan ilki Türkiye'nin dışı açılmasını sağlayan gelişen ve değişen dünyada Türkiye'nin de küresel piyasada olmasına imkân tanıdığı için 24 Ocak kararlarını olumlayan görüş olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine Turgut Özal'ın serbest piyasa kurumlarının ülkeye yerleşmesini sağlayarak örgütlü yaşam ve sivil toplumun yaygınlaşmasını hızlandırdığı savunularak belli bir kesim tarafından takdir edilmiştir. Thatcher'in, ben "Özal politikalarının sonuna kadar savunucusuyum" şeklindeki ifadesi Özal'ın uygulamalarının dış dünyada da takdir edildiğini gösteren bir ifade olarak değerlendirilebilir (Duman, 2008: 150).

Buna karşılık yapısal uyum programlarıyla Türkiye'yi tamamen yabancı sermayeye bağımlı hale getirdiği gerekçesiyle 24 Ocak kararları sert bir şekilde eleştirilmiştir. 24 Ocak istikrar programının uygulanmasından sonra sermaye belirli bir kesimin elinde toplanmış, yıllarca yüksek faiz getirisinden faydalanan bu gruplar üretim yapmadan sermayelerini arttırmış bu durum zamanla sınıflar arasında gelir dağılımının bozulması neden olmuştur. Türkiye 24 Ocak kararlarıyla bir yandan serbest piyasa ekonomisine giriş yaparken devlet kendi eliyle yaratmış olduğu bu piyasaya mahkûm olmuş ve sınıflar arasında gelir dağılımında uçurumlar meydana gelmiştir. Özal, muhafazakâr kesime kent yaşamında tutunma imkânı tanıyarak onlara orta sınıflaşma yolunu açmıştır. İslamcı düşüncenin bu dönemde popülerleşmesiyle birlikte din olgusu üretim, sermaye gibi konularda belirleyici bir forma bürünmüştür. Siyasetin yeni aktörü olarak sahneye çıkan yerel burjuvaziler "Anadolu Kaplanları" olarak popülerleşmiştir. 24 Ocak kararlarının uygulanmasından sonraki süreçte özellikle tarım sektörünün olumsuz etkilendiği üretimi geliştirmede etkili bir sonuç vermediği bu kararların olumsuz yönlerinden biri olarak ele alınmıştır. Nüfusunun büyük çoğunluğunun kırsal kesimin oluşturduğu Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülke bu hedefleri gerçekleştirirken tarımsal kalkınmayı ihmal etmiştir (Karluk, 1996: 189). Tarımla uğraşan kesim yoksullaşma sürecine girerken Türkiye hızlı bir şekilde gıda ithal eden ülke konumuna evrilmiştir. Tarım sektöründe meydana gelen değişim sonucunda kırdan kente plansız iç göç ekonomik sorunlarla birlikte Türkiye'nin demografik yapısını değiştirmiştir (İçöz, 2008; Öztürk, 2008 :30-31). İhracata dayalı birikim modelini benimsenmesiyle Anadolu'da azımsanmayacak ölçüde bir yan sanayi oluşmuş, kayıt dışı çalışan, ekonomik güvenceden mahrum bir şekilde çalışan düşük ücretliler sayesinde merkezileşen bir toplumsal kesim meydana gelmiştir. Türkiye 24 Ocak'la birlikte tahayyül ettiği başarıyı yakalayamamış, sınıflar arası farklılıklarda derin uçurumlar meydana gelmiş gelir dağılımında dengesizlikler yaşanmaya başlamıştır. Yoksulluk ve sefaletin artmış olmasıyla bu sorunların çözüm merkezini toplumsal görünürlükten uzak duran bir kesime havale ederek vicdanını bastırabilmiş bir toplum haline gelmiştir (Çiğdem, 2009: 50).

İngiltere'de Thatcher, Amerika'da Reagan yönetimleriyle birlikte ortaya çıkan devlet anlayışının ülkemizdeki temsilcisi olan Turgut Özal dış dünyadaki gelişmeler doğrultusunda Türkiye'nin 80'li yıllara damgasını vurmuş bir siyasetçidir. Bu bağlamda Süleyman Demirel tarafından ekonomi politikalarını yürütmekle görevlendirilen Özal, işe 24 Ocak istikrar paketini uygulamakla başlamıştır. O yıllarda dünya konjoktürüne hakim olan yeni sağ ekonomik modelin Türkiye'deki uygulaması 24 Ocak kararlarıyla olmuştur. Yukarıda 24 Ocak kararlarının amaçları, kapsamı bu doğrultudaki gelişmeler detaylı bir şekilde verilmiştir. Çalışmanın odak noktasını oluşturan 24 Ocak kararları ve yeni sağ arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı bir şekilde ele alınması çalışmanın daha iyi analiz edilmesi açısından gerekli görülmüştür. Bu bağlamda Thatcher, Reagan ve Özal liderliklerini bir arada ele alarak karşılaştıran Duman (2005: 365-368) şu ortak sonuçlara varmıştır: 1- Thatcher, Reagan ve Özal liderliği gerek sosyal devlet gerekse küreselleşme süreçlerinin sonucunda büyük devlet hayalini, toplumun ruhunu canlandırma görevini üstlenmişler, hegemonya mücadelesini aynı zamanda entelektüel alanda da sürdürmüşlerdir. 2- Her üç liderlikte "reel liberalizm" yönünde fazla mesafe alamayarak uygulamaları ile gelir dağılımında adaleti

bozucu bazı sonuçlar doğurmuşlardır. Örneğin; Özal döneminde tarım kesiminin milli gelirden aldığı pay 1989 ile 1990'da sadece % 18 olarak gerçekleşmiştir. Vergi sistemindeki dolaylı vergilerin ağırlığı gelir dağılımındaki adaletsizliği arttırmıştır. 3- Her üç liderlik döneminde de, ekonomide devlet müdahalesi devam etmiş; ancak müdahalenin sektörel öncelikleri ve alanları farklılaşmıştır. Thatcher imalat ve hizmet sektörü lehine, Özal ihracatçı sanayi ve imalat kesimi lehine, Reagan ise süregelen Soğuk Savaş'ın etkisiyle savunma sanayi lehine politikalar yürütmüştür. 4- Her üç liderlik döneminde özel girişimlere yönelik teşvik ve sübvansiyon uygulamaları devam etmiş, en büyük dönüşüm devletçilik politikalarının dışlanarak kamu harcamalarının altyapıya yönlendirilmesinde yaşanmıştır. 5- Her üç liderlikte elit ve teknokratik bir yönetim anlayışı benimsenmiştir. Bu noktada Özal liderliğinin temel farkı otoriter ve hegemonik siyaset anlayışının 12 Eylül rejimi ile antidemokratik bir biçimde kurulmuş olmasıdır. Bu ortaklıkların haricindeki farklılıklara bakıldığında, Thatcher ve Özal'ın ekonomik liberalizmi enflasyonu düşürme, bütçe açıklarını azaltma bakımından Reagan'a göre daha başarılı bir biçimde uygulamaya aktardığı görülmektedir. Reagan ise mali bir federalizmi yerel sahada yürürlüğe koyması, yeni sağ muhafazakârlığın desantralize, çok parçalı, idari ve mali bakımdan kendi kendilerine yetebilen yerel yönetimler oluşturulması arzusunu başarıyla gerçekleştirmesi nedeniyle, Özal ve Thatcher dönemindeki merkezîyetçi politikalara kıyasen daha verimli sonuçlar elde etmiştir. Her iki liderle karşılaştırıldığında Özal, sağlık, sosyal güvenlik, eğitim, iskân gibi alanların piyasalaştırılması, liberal yönelimler doğrultusunda bu alanlarda özel sektörün teşvik edilmesi yöntemlerini radikal bir biçimde uygulamada çok da başarılı olamamıştır. Yeni sağın liberal çizgisi doğrultusunda gerçekleştirilmesi beklenen deregülasyon uygulamaları, gereksiz sübvansiyonlara son verilmesi, geniş çaplı tasarruf önlemlerine gidilmesi gibi ekonomik tedbirlere yeterli bir düzeyde başvurulmamıştır. Dönem genelini göz önüne alan bir bakış açısıyla ABD ve İngiltere yeni sağın devletin hacmini küçültme siyasalarını uygulamada Türkiye'ye kıyasla daha iyi bir konumda gözükmektedir. Ancak Türkiye'nin dışa açık, ihracata dayalı bir ekonomiyle, eleştiren, serbest girişimci bir ruhla hareket eden bireye odaklanan liberal bir yapıya geçmesinde Özal'ın rolü inkâr edilemez. Bu açıdan Özal Türk devlet geleneğinde kutsallaştırılmış, jakoben otoriter bir devlet anlayışından liberal bir çizgide özgürlükçü, vatandaşların yaşamlarına müdahale sınırları önceden belirlenmiş demokratik bir devlet yapılanmasına geçişte önemli bir kırılma noktasını simgeleyen bir figür olmuştur.

Sonuç

1980 yılı hem dünya tarihi hem de Türkiye tarihi açısından makro değişimlerin ve dönüşümlerin yaşandığı bir yıl olmuştur. Ekonomi alanında liberal siyasi alanda muhafazakâr kimliği benimseyen Turgut Özal da bu döneme damgasını vuran siyasi aktörlerden biridir. Siyasi pragmatizmini liberal ve muhafazakâr motiflerle süsleyen Turgut Özal'ın yeni sağ siyaset anlayışıyla birlikte oluşan reformist/popülist politik çizgisini 24 Ocak 1980 kararları bağlamında incelemeyi amaç edinen bu çalışmada Özal'ın uygulamalarının başarılı ve başarısız yönleri objektif bir şekilde ele alınmıştır. 1983- 87 dönemindeki başarısını zamanın ruhunu yakalayabilmesine, tek parti döneminden beri devlette yer edinmiş olan "statükocu" anlayışı değiştirme arzusu ve toplumun tüm kesimleriyle kurduğu ilişkiye borçlu olan Özal, 24 Ocak istikrar paketleri ile Türkiye'yi orta vadede ekonomik düzlüğe çıkarabilmeyi başarmıştır. Özal'ın popülist reformizmi Türkiye siyasetinde kalıcı iz bırakan bir siyasi sürecin temsilidir. Özal döneminde karma ekonomi modeli benimsenerek devletin regüle edici pozisyonu zayıflasa da güvenlik, diplomatik ilişkiler ve sosyal alanlarda devlet söz sahibi olmaya devam etmiştir. Özal, piyasanın artık "koruyucu akılla" şekillenemeyeceğini vurgulayarak her fırsatta piyasa ekonomisini savunmuştur. Ekonomik liberalizmi demokratik ve özgürlükçü bir toplum yaratabilmenin önkoşulu olarak görmüştür. Toplumsal gelişmeleri maddi kazanımlarla birlikte değerlendiren Özal, devleti yönetirken mühendislik anlayışıyla hareket etmiştir. Serbest pazar anlayışını bir değer olarak benimsemiş ekonomideki ilişkilerin

topluma ve düşünce yapısına etkisine inanmıştır. Türkiye’de 80’li yıllarla birlikte hızlı bir dönüşüm yaşanmış ülke ekonomisi neoliberal ilkeler doğrultusunda şekillendirmiştir. Özal, demokratikleşme iktisadi liberalizm arasında güçlü bir bağ olduğunu ancak onun liberal muhafazakârlığı doktrinel bir paradigmadan yoksundur. Bu gelişmelerin yanında bu tarihten itibaren 24 Ocak kararlarıyla birlikte ülkede kökleşmiş kurumların büyük değişikliğe uğradığı, toplumsal norm ve değerlerin aşıldığı şeklindeki değerlendirmeler bu dönemi araştıran kişiler tarafından sürekli olarak dile getirilmiştir. Şüphesiz, yaşanan bu toplumsal sarsıntıların nedenleri de çoğunlukla Turgut Özal’a ve benimsediği politikalara bağlanmıştır. Özal’ın uygulamaları bazı çevrelerde “çağ atlayan” bir Türkiye imajı yarattığı için desteklenirken, bazı çevreler tarafından da ülkede kültürel erozyona neden olduğu, ekonomik büyümeyi yoksulların aleyhine çevirdiği ve gelir dağılımında büyük bir adaletsizliğe neden olduğu gerekçesiyle sıkça eleştirilmiştir. Burada ifade edilmelidir ki Özal’ın uygulamaları dünyanın o günkü konjoktüründen bağımsız düşünülemez. Toplumda yolsuzlukların önünü açtığı kişiye özel muamelelerin yaygınlaşmasına göz yumduğu, torpil, adam kayırma gibi olumsuz durumlara yol açtığı gerekçesiyle bu konuda hassas olmamakla eleştirilmiş ekonomik liberalizm konusunda yakaladığı görece başarıyı ahlaki liberalizm konusunda yakalayamamıştır. Toplumda alt-gelir grubunu oluşturan işçiler ve köylüler ekonomide liberalleşme politikasından zarar gören kesim olmuştur. Yüksek enflasyon karşısında ezilen bu kesim yapılan seçimlerde tepkilerini ortaya koyarak ANAP’ın iktidardan düşmesinde önemli rol oynamışlardır. 24 Ocak Kararları ekonomide istikrarı hedefleyerek yola çıkmış ancak bu hedefini uzun vadede gerçekleştirememiştir. Bu kararlar toplumun geneline yönelik bir projesi olmayan bir sektörden diğerine servet transferine hizmet eden kararlar dizisinden ibarettir. Kamu müdahalesini minimize etme amacıyla atılan bu adımlar ülkenin ihtiyaç duyduğu her türlü malı ülke içinde üreten bir Türkiye yerine dışa açılmayı hedefleyen bir Türkiye tercih edilmiş ve böylece halkın üretim çarkındaki ağırlığı azalmıştır. Bütün bu gelişmeler sonucunda da IMF’den aldığı kredi karşılığında yerli üretime son veren, kamu harcamalarına kısıtlama getiren bir Türkiye profili ortaya çıkmıştır.

Kaynaklar

- Ahmad, F. (2014). *Modern Türkiye’nin oluşumu*. Kaynak Yayınları.
- Akay, A. (1997). Fransız yeni sağındaki fikri fark. *Toplumbilim Dergisi*, 7(2), 11-26.
- Akşit, M. (1994). Liberal ekonomik düşüncenin çağdaş yorumları ve Hayek’in ekonomik yaklaşımları. *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, (11), 23-42.
- Alp, A. (1999). Türkiye’de Kamu Gölgesinde Piyasa Ekonomisi Arayışları ve Mali Piyasalara Genel Bakış. *Yeni Türkiye Dergisi*, 2(2), 27.
- Andrew B. (1994). *Yeni sağ, toplumsal düzen, yurttaşlık hakları* (H. İçeren, Çev.). Özyurt Matbaacılık.
- Asford, N. (2015). *Özgür Toplumun İlkeleri* (C. Madenci, Çev.) Liberte Yayınları.
- Barry, P. N. 1987. *Yeni sağ*. (C. Aykan, Çev.) Tisamat.
- Baltacı, C. (2004). Yeni sağ üzerine bir eleştiri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 359-373.
- Başkaya, F. (1986). *Devletçilikten 24 Ocak Kararlarına*, Birlik Yayınları.
- Biber, A. E. (2008). Değişen devlet anlayışı, müdahalecilik ve piyasa ekonomisi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(16), 56- 66.
- Boratav, K. (1991). *1980’li yıllarda Türkiye’de sosyal sınıflar ve bölüşüm*. Gerçek Yayınevi.
- Buğra, A. (2013). *Devlet ve işadamları* (F. Adaman, Çev.). İletişim Yayınları.

- Büyükcan, T. (2007). *IMF destekli yapısal uyum programları ile ilişkili olarak Türkiye’de gerçekleştirilen yasal düzenlemeler (1999-2004)*. TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- Bölükbaşı, M. (2012). Milli görüşten muhafazakâr demokrasiye: Türkiye’de 28 Şubat süreci sonrası, İslami elitlerin dönüşümü. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 166-188.
- Coates, D. (1989). *The Crisis of Labour*, Oxford: Philip Allan.
- Çaha, Ö. (2014). Türkiye’de sivil toplum ve demokrasi. Çaylak, A. & Dikkaya, M. (Editörler), *Osmanlı’dan iki binli yıllara Türkiye’nin politik tarihi* (s. 569-589). Savaş Yayınevi.
- Çalık, M. (1992). Turgut Özal, “Türkiye’nin Önünde Hacet Kapıları Açılmıştır” (Röportaj; Türkiye Günlüğü). 8-9.
- Çaylak, A. (1996). *1980 sonrası Türkiye’inde Neo-Liberal canlanma*. Yeni Türkiye Yayınları.
- Çiler D. (2001). *TV haberlerinde ideoloji*. İmge Yayınları.
- Çavuşoğlu, H. (2009). Türk siyasi hayatında merkez sağ çizginin tarihi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 265-278.
- Çolak, Ç. (2016). Yeni sağı oluşturan bileşenlerin birbiri ile çelişen kavramları üzerine bir değerlendirme. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(44), 351-361.
- Duman, Z. (2008). *Türkiye’de modernleşme ve liberal-muhafazakâr siyaset: Turgut Özal’ın politikaları üzerine sosyolojik bir çalışma* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Ege Üniversitesi.
- Duman, B. (2005). *1980 sonrası yeni sağın hegemonya mücadelesi: Özal liderliğinde Anavatan Partisi* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Ankara.
- Girvin, B. (1988). *İntroduction: Varieties of Conservatism. The Transformation of Contemporary Conservatism*, Sage Publications.
- Güler, Z. (2010). *Muhafazakârlık: Kadim geleneğin savunusundan faydacılığa*, 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla modern siyasi ideolojiler. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Göle, N. (2000). *80 Sonrası Politik Kültür; Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme*, Kalaycıoğlu, M. & Yaşar Sarıbay, A. (Editörler). Alfa Yayıncılık.
- Gülalp, H. (1987). *Gelişme stratejileri ve gelişme ideolojiler*. Yurt Yayınları.
- Gündüz, S. (2001). *Türkiye’de Özal Dönemi Liberalleşme Hareketleri*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Sakarya.
- Harvey, D. (2005). *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford University Press.
- Helvacıoğlu, B. (2002). Neo-Liberal Siyasi Ahlak Beterin Beteri Vardır, *Birikim Dergisi*, Sayı (163-164).
- Heywood, A. (2011). *Siyasi ideolojiler* (B. Akkaya, Çev.). Adres Yayınları.
- Ekzen, N. (1984). *Türkiye’de ve dünyada yaşanan ekonomik bunalım*. Yurt Yayınları.
- Eştürk, Ö. (2006). *Türkiye’de liberalizm: 1983-1989 Turgut Özal dönemi örneği* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi.
- Ertosun, E. (2016). Turgut Özal’ın ekonomi odaklı dış politikası: Yunanistan’a yönelik zeytin dalı diploması örneği. *Bilge Strateji Dergisi*. 8(15), 33- 57.
- Eser, U. (1984). *Türkiye’de sanayileşme*. İmge Kitapevi.
- Ertüzün, T. (1988). *Özal ne dedi, ne oldu?*. İstanbul ABC Ajansı.
- Fatih, E. (1993). *Turgut Özal*. İstanbul.
- Kahraman, H. B. (1995). *Sağ, Türkiye ve partileri*. İmge Kitapevi.
- Kazgan, G. (2006). *Tanzimat’tan 21. yüzyıla Türkiye ekonomisi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Karluk, R. (1996). *Türkiye ekonomisi (tarihsel gelişim, yapısal ve sosyal değişim)*. Beta Yayınları.
- Karagöz, Y. (2002). Liberal öğretide adalet, hak ve özgürlük. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2) 267-295.
- Keane, J. (1994). *Demokrasi ve sivil toplum* (B. Erdoğan, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Kepenek, Y. (1987). *12 Eylül'ün ekonomi politikası ve sosyal demokrasi*. V Yayınları.
- King, D. (1987). *The New Right: Politics, Markets and Citizenship*. The Dorsey Press.
- Korkut B. (1991). *1980'li yıllarda Türkiye'de sosyal sınıflar ve bölüşüm*. Gerçek Yayınevi.
- Köroğlu, A. (2012). Türkiye'de 1990'lı yıllarda ortaya çıkan siyasi Liberalizm pratikleri. *İnsan ve Toplum Dergisi*, 2(3), 121-122.
- Levitas, R. (1986). *İdeology and The New Right The Ideology of the New Right*. Polity Press.
- Marangos, J. (2009). The Evoluton of the Term "Washington Consensu. *Journal of Economic Surveys*. 23 (2), 350-384.
- Pehlivan, O. (2009). *Kamu Maliyesi*, Derya Kitabevi.
- Okutan, M. Ç. (2006). Adalet ve Kalkınma Partisi: Muhafazakâr demokrat mı, Hristiyan demokrasinin Müslüman versiyonu mu?. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(1), 307-324.
- Özkazanç, A. (1995). Türkiye'de Yeni Sağ. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi Cilt15. İletişim Yayınları* 1218-1224.
- Özalp, A. (2008). Diyalektik düzlemde refah devleti ile yeni sağ ilişkisi. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(23), 106-119.
- Öztürk, Ş., Nas, F. & İçöz, E. (2008). 24 Ocak kararları, Neo-Liberal politikalar ve Türkiye tarımı. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 15-32.
- Öztürk, Ş. (2008). *Kırsal yoksulluk çalışmaları*. Yakın Kitabevi.
- Topal, A. (2002). Küreselleşme sürecindeki Türkiye'yi anlamaya yarayan bir anahtar: Yeni sağ. *Praksis Dergisi*, 2(7), 63-84.
- Uluç, A. V. (2014). Liberal-muhafazakâr siyaset ve Turgut Özal'ın siyasi düşüncesi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 12(23), 107-140.
- Ulagay, O. (1983). *24 Ocak Deneyimi Üzerine*. İstanbul. Hil Yayınları.
- Vergin, N. (2003). *Siyasetin Sosyolojisi*. Bağlam Yayınları.
- Vural, M. (2003). *Siyaset Felsefesi Açısından Muhafazakârlık*. Elis Yayınları.
- Yeldan, E. (2001). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi*. İletişim Yayınları.
- Yıldırım, E. (2016). *Neoliberal İslamcılık 1980-2015 İslamcılarının Dünya Sistemine Entegrasyonu*. Pınar Yayınları.
- Yürekli, F. (2007). *Globalleşen Dünyada Liberalizm, Yeni Sağ ve Türkiye* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Williamson, J. (2005). The Strange History of the Washington Consensus. *Journal of Post Economics*, 27 (2).

Makale Bilgisi:

Etik Kurul Kararı: Etik Kurul Kararından muaftır.

Hakem Değerlendirmesi: Çift taraflı kör hakemlik - dış bağımsız.

Benzerlik Taraması: Yapıldı -

Destekleyen Kurum / Kuruluşlar: Herhangi bir kurum / kuruluştan destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yazar Katkı Oranı: Birinci Yazar: % 100.

Article Information:

Ethics Committee Approval: It is exempt from the Ethics Committee Approval.

Peer-review: Double-blind - externally peer-reviewed.

Plagiarism Checks: Yes -

Supporting-Sponsor Institutions or Organizations: No support was received from any institution / organization.

Conflict of Interest: No conflict of interest.

Author Contribution Percentage: First Author: 100 %.